

Љиљана Дожић, виши архивист
Архив Војводине
Нови Сад, Дунавска 35

Ратни заробљеници у Првом светском рату – онлајн база података Међународног комитета Црвеног крста

Сажетак: У току Првог светског рата милиони људи су интернирани у логоре широм света. На самом почетку рата Међународни комитет Црвеног крста је основао Међународну агенцију за ратне заробљенике са седиштем у Женеви, којој су зараћене државе достављале податке о заробљеницима, како војним тако и цивилним. На основу ових података Агенција је сачињавала индекс картице, за сваког заробљеника посебно. Тако је настало пет милиона картица које садрже податке о два милиона заробљеника.

На Web сајту *Заробљеници у Првом светском рату, архива МКЦК (Prisoners of the First World War, the ICRC archives)* (<http://grandeguerre.icrc.org/>), онлајн је доступно 90 процената од пет милиона индекс картица и 500.000 страница осталих докумената који се односе на ратне заробљенике. Рад има за циљ да представи ову базу података, значајан историјски извор за проучавање Првог светског рата.

Кључне речи: Међународни комитет Црвеног крста, Црвени крст, Први светски рат, ратни заробљеници, архивска грађа, архивска грађа доступна онлајн, web сајт, база података.

Међународна агенција за ратне заробљенике

По избијању Првог светског рата Међународни комитет Црвеног крста је био организационо и кадровски неспреман за деловање у ратним околностима. Иако се Комитет залагао за поштовање Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника и болесника у војскама у рату, на самом почетку ратних сукоба је имао само десетак чланова и није био спреман за активности већег обима. Такође, није имао ни мандат да заштити расељена лица и

ратне заробљенике. Међутим, за непуна два месеца доживео је велику трансформацију у организацији и раду и већ крајем 1914. године при овој организацији је радило 1.200 људи, углавном волонтера. Наиме, убрзо по избијању рата свакодневно је у седиште ове међународне организације пристизало на десетине писама у којима је родбина тражила информације о својим сродницима, несталим и заробљеним војницима. Девет чланова Комитета је почело да одговара на ова писма, али њихов број се свакодневно повећавао и убрзо је пристизало више хиљада писама дневно. Тада је Комитет схватио да се на овом послу мора ангажовати много више људи и да се мора приступити организованом прикупљању и прослеђивању информација о несталим и заробљеним особама.¹

Међународни комитет Црвеног крста је 21. августа 1914. године основао Међународну агенцију за ратне заробљенике са седиштем у Женеви. Задатак Агенције је био да успостави контакте између ратом раздвојених људи: војних и цивилних заробљеника, избеглица, цивила на окупираним територијама и др. и њихових породица.² Служба за проналажење је била организована у 14 националних секција (Француска – Белгија, Велика Британија, Италија, Грчка, САД, Бразил, Португалија, Србија, Румунија, Русија, Немачка, Бугарска, Турска и Аустроугарска). Такође, Агенција је имала и два специјална одсека: за цивиле и за медицинско особље. Одсек за цивиле је основан у септембру 1914. године. То је био први пут да се Комитет бавио и цивилним жртвама – цивилима на окупираним територијама, интернираним цивилима и таоцима. У циљу сакупљања информација из делокруга свог рада, Агенција је постигла договор са државама које су биле у рату као и са њиховим националним комитетима Црвеног крста. Они су Комитету достављале пописе заробљеника, податке о заробљавању, пребацивању заробљеника из једног логора у други, смрти у заробљеништву и др. Ови подаци су комбиновани са упитима које је Комитет свакодневно примао од родбине несталих и заробљених лица и тако су настале индекс картице, за свако лице посебно. Током рата сачињено је пет милиона картица које садрже податке о два

¹ Daniel Plmieri, *Introduction y Minutes from meetings of the International Prisoners-of-War Agency*, Geneva, 2014, стр. 5, <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4220.pdf> (посећено 24.08.2015).

² *The International Prisoners-of-War Agency, The ICRC in World War One*, Geneva, 2007, стр. 3, https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0937.pdf (посећено 13.10.2015).

милиона заробљеника, првенствено са западног, румунског и српског фронта. Подаци о заробљеницима са немачко-аустријско-руског фронта су непотпуни, јер је информације са овог дела бојишта прикупљао и обрађивао Црвени крст Данске. Такође, подаци о заробљеницима са аустријско-италијанског фронта нису достављани Комитету, већ су их директно размењивале две зараћене стране. Индекс картице такође садрже и информације о војном особљу из колонија (укључујући и Сенегал и Индију). Заробљеници припадају широком спектру категорија – војно особље, медицинско особље, цивили итд. Међу њима су биле и поједине данас познате личности, као на пример капетан Шарл де Гол, који је пао у немачко заробљеништво код Вердена 1916. године.³

Међународни комитет Црвеног крста је током Првог светског рата слао своје делегације у преглед логора у којима су се налазили заробљеници, војни и цивилни. У периоду између јануара 1915. и децембра 1919. извршен је преглед 524 логора широм света: у Европи, у француским колонијама у северној Африци, у Индији, чак и у Јапану. Чланови делегације су разговарали са заробљеницима и управом логора и утврђивали су услове живота заробљених лица.⁴ Извештаји настали током ових мисија су касније публиковани.⁵

Архивска грађа Међународне агенције за ратне заробљенике

Грађа настала радом Међународног комитета Црвеног крста чува се у Међународном музеју Црвеног крста и Црвеног полумесеца у Женеви.⁶ У оквиру збирки Музеја налази се 6.700 метара грађе као и велики број фотографија, филмских и аудио записа, насталих од оснивања Комитета до данас. Архива је отворена за јавност, а свим заинтересованим корисницима доступна је грађа настала до 1975.

³ Daniel Palmieri, *Introduction y Minutes from meetings of the International Prisoners-of-War Agency*, стр. 6; *The International Prisoners-of-War Agency, The ICRC in World War One*, стр. 7.

⁴ Daniel Palmieri, *The International Committee of the Red Cross in the First World War*, <https://www.icrc.org/en/document/international-committee-red-cross-first-world-war-0> (посећено 23.10.2015); *The Archives of the International Prisoners-of-War Agency 1914–1919*, http://grandeguerre.icrc.org/Content/help/Introduction_en.pdf (посећено 14.10.2015).

⁵ CICR, Documents publiés à l'occasion de la Guerre, 24 séries, Genève, Mars 1915 – Janvier 1920.

⁶ <http://www.redcrossmuseum.ch/en/the-museum/the-collections/objects> (посећено 23.10.2015).

године.⁷ У архиви се чува и 400 метара грађе настале радом Међународне агенције за ратне заробљенике у периоду 1914–1923: 20 м опште архиве, укључујући и записнике са састанака и извештаје управе и општег одељења Агенције;⁸ 600.000 страница са информацијама достављених од зараћених страна (пописи заробљеника, пописи погинулих и умрлих лица на фронту или у заробљеништву, подаци о заробљавању и пребацивању заробљених лица из једног логора у други, извештаји о потрази за несталим лицима и др.) и 5.119 индекс картица у оквиру којих се налази око пет милиона картица.⁹ О томе колико је ова грађа значајна сведочи и чињеница да је 2007. године од стране UNESCO-а уврштена у листу *Меморија света*.¹⁰

Архивска грађа Међународне агенције за ратне заробљенике је сређена по принципу провенијенције, односно задржан је првобитни поредак грађе. Највећи део грађе чине картице, које су сачињаване за свако лице понаособ. Већ током настајања картице су класификоване према држављанству лица на које су се односиле, а потом унутар тих целина груписане су у односу на статус заробљеника, цивилни или војни, и одлагане су по абecedном реду презимена и имена заробљеног лица. У оквиру картица налазе се тзв. упит картице које су састављене на основу података узетих из многобројних захтева родбине несталих и заробљених лица за достављање информација о њиховим сродницима.¹¹

Грађа Агенције је од времена свог настанка до данашњих дана доживела видна физичка оштећења. Узроци овог оштећења су: лош квалитет и киселост папира, микроорганизми који су се развили на документима услед њихове изложености влази у међуратном

⁷ ICRC archives, <https://www.icrc.org/eng/resources/icrc-archives/> (посећено 23.10.2015).

⁸ Archive conservation and digitization project of the International Prisoners-of-War Agency, 16.03.2010, <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/feature/2010/archives-feature-160310.htm> (посећено 23.10.2015).

⁹ The International Prisoners-of-War Agency, *The ICRC in World War One*, Geneva, стр. 14.

¹⁰ Archives of the International Prisoners of War Agency, 1914–1923, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-1/archives-of-the-international-prisoners-of-war-agency-1914-1923/> (посећено 23.10.2015).

¹¹ The Archives of the International Prisoners-of-War Agency 1914–1919, http://grandeguerre.icrc.org/Content/help/Introduction_en.pdf.

периоду и често коришћење грађе. Из тих разлога 2006. године се отпочело са програмом рестаурације архивске грађе. По окончању рестаурације, 2010. године је отпочео пројекат дигитализације грађе Агенције.¹² Као резултат ових активности, 4. августа 2014. године на адреси <http://grandeguerre.icrc.org/> отпочео је са радом Web сајт *Заробљеници у Првом светском рату, архива МКЦК (Prisoners of the First World War, the ICRC archives)* који представља онлајн базу података о заробљеницима у Великом рату из грађе Међународне агенције за ратне заробљенике. Приступ бази података је слободан и бесплатан.

Web сајт *Заробљеници у Првом светском рату, архива МКЦК*

Web сајт је израђен у две верзије, на енглеском и француском језику. Почетна страница сајта је подељена на неколико секција. У једној целини кориснику се пружају основне информације о архивској грађи Међународне агенције за ратне заробљенике, односно о томе шта је од тога доступно онлајн. Поред се налази поље за претрагу базе података, док се у продужетку главне странице налазе секције: *Разгледнице, Живот у логорима за заробљенике и Сведочанства*. Главни мени је постављен вертикално у горњем делу екрана и обухвата следеће целине: *Тражи особу, Примери индекс картица, Живот у логорима и Дигитализација: иза сцене*.

На Web сајту је тренутно онлајн доступно 90% од пет милиона картица и 500.000 страница грађе која је повезана са њима.¹³ Основну структуру сајта чини претражива база дигитализоване грађе Међународне агенције за ратне заробљенике. Претраживање базе је омогућено на основу неколико комбинованих критеријума: име (потребно је прво навести презиме тражене особе, јер су картице устројене по абecedном реду презимена заробљеника; користи се латинично писмо), држављанство (у падајућем менију је потребно одабрати држављанство особе, односно државу чијој војсци је заробљеник припадао), статус (потребно је извршити одабир између цивилног и војног статуса) и доступни фајлови (у зависности од раније унетих критеријума овде се понекад не врши одабир; уколико се врши одабир, постоји опција помоћи кориснику). После унетих

¹² *Archive conservation and digitization project of the International Prisoners-of-War Agency.*

¹³ <http://grandeguerre.icrc.org/> (посећено 24.10.2015).

критеријума¹⁴ на екрану се појављује резултат претраге у виду картица у вертикалном низу и абecedном поретку према презимену и имену заробљеника. Картице се прегледају вертикалним спуштањем низ страницу. Добијени резултат је неретко у виду више десетина картица које је потребно пажљиво прегледати, јер постоје грешке у абecedном поретку картица. Додатне проблеме могу да стварају нечитак рукопис или оштећења записа. Но, када је жељена картица пронађена, постоји могућност њеног увећавања, прегледања полеђине, штампања, преузимања, дељења на друштвеним мрежама, као и повезивања са грађом која је била извор за податке који се налазе на картици. У сваком тренутку претраге кориснику се нуди могућност помоћи у виду додатних објашњења.

Током Првог светског рата Међународни комитет Црвеног крста је штампао разгледнице са мотивима из заробљеничких логора у Француској, Алжиру, Мароку, Тунису, Немачкој, Великој Британији, Британској империји и Италији. Ове разгледнице су дигитализоване и доступне су онлајн на сајту. Подељене су на неколико целина, у зависности од земље у којој су се налазили логори.

Посебна целина сајта је посвећена животу у заробљеничким логорима. Отварањем ове секције могуће је приступити интерактивној мапи света на којој су означени логори, или једноставно погледати листу логора сачињену по абecedном реду њиховог имена, постављену у хоризонталној траци у левој страни екрана. Логори се могу претраживати према држави у којој се налазили. Одабиром логора из листе аутоматски се приказује његов положај на карти света са десне стране екрана и хиперлинк ка извештају Комитета о извршеном прегледу логора. Извештјеји су писани на француском или немачком језику. Битно је напоменути да су доступни подаци само за оне логоре који су били прегледани од стране Комитета. Осталих логора нема ни у листи, ни на мапи.

У секцији *Сведочанста* могуће је погледати 10 докумената који представљају потресна сведочанства о збивањима за време Првог светског рата.

Web сајт је прегледан и функционалан. Једну од малобројних замеки корисник би могао упутити на начин приказа резултата претраге. Као резултат претраге на екрану се појављују картице у вертикалном низу, често у броју од више десетина, устојене по абecedном реду презимена и имена заробљеника. На пример, ако је

¹⁴ Није обавезан унос свих критеријума претраге.

тражено име Костић Милан, Србин, војни заробљеник, као резултат претраге на екрану се појављује низ од 112 картица. Прва у низу је Комадина Милосав, а последња Кријо Јаков. Није једноставно скроловањем прегледати све картице, поготово када се зна да постоји могућност грешке у њиховом поретку. Када би се као резултат претраге на екрану појављивали исписи презимена и имена који би хиперлинком упућивали на тражену грађу, процес претраге би био знатно поједностављен.

У току Првог светског рата 10 милиона људи, од тога два милиона цивила, интернирано је у логоре широм света.¹⁵ Милиони људи су били под непријатељском окупацијом и неретко изложени злочинима окупатора. Многи од њих су морали да напусте своју земљу и спас потраже на сигурнијим местима. Архива Међународне агенције за ратне заробљенике сведочи о великим страдањима која су претрпеле жртве рата широм света, без обзира којој страни су припадале. Web сајт *Заробљеници у Првом светском рату, архива МКЦК* омогућава свим заинтересованим корисницима слободан и бесплатан приступ овој архиви, значајној са историјског и генеалогског аспекта.

Архивска грађа Међународне агенције за ратне заробљенике сведочи и о великој трансформацији Међународног комитета Црвеног крста. На почетку рата, без обзира на своје име, Комитет је било локално филантропско удружење, без већег искуства и са само 10 чланова у августу 2014. године. Догађања током Првог светског рата су довела до корених промена у организацији и раду Комитета и створила су основу за оно шта је ова међународна организација данас.

Извори и литература

1. *Prisoners of the First World War, the ICRC archives*, <http://grandeguerre.icrc.org/> (посећено 24.10.2015);
2. Daniel Plmieri, *Introduction y Minutes from meetings of the International Prisoners-of-War Agency*, Geneva, 2014, <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4220.pdf> (посећено 24.08.2015);

¹⁵ Податак о броју заробљеника је преузет из докумената Међународног комитета Црвеног крста.

3. Daniel Palmieri, *The International Committee of the Red Cross in the First World War*,
<https://www.icrc.org/en/document/international-committee-red-cross-first-world-war-0> (посећено 23.10.2015);
4. *The International Prisoners-of-War Agency, The ICRC in World War One*, Geneva, 2007,
https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0937.pdf
 (посећено 13.10.2015);
5. *ICRC archives*, <https://www.icrc.org/eng/resources/icrc-archives/>
 (посећено 23.10.2015);
6. *Archive conservation and digitization project of the International Prisoners-of-War Agency*, 16.03.2010,
<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/feature/2010/archives-feature-160310.htm> (посећено 23.10.2015);
7. *The Archives of the International Prisoners-of-War Agency 1914–1919*,
http://grandeguerre.icrc.org/Content/help/Introduction_en.pdf
 (посећено 14.10.2015);
8. <http://www.redcrossmuseum.ch/en/the-museum/the-collections/objects> (посећено 23.10.2015);
9. *Archives of the International Prisoners of War Agency, 1914–1923*, <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-1/archives-of-the-international-prisoners-of-war-agency-1914-1923/> (посећено 23.10.2015).

Resume

During the First World War ten million people, and among them two million civilians, were interned in the internment camps all over the world. Millions of people were under the enemy occupation and often exposed to the invading crimes. Some of them were forced to leave their country and search for salvation in a safer place. The archives of the International Prisoners of War Agency testify about the great suffering of the victims worldwide, no matter on which side they were. Website *Prisoners of the First World War, the ICRC archives*, enables to all interested users free of charge access to this archives, significant for its historical and genealogic aspect.

The International Committee of the Red Cross founded on the 21st of August 1914 the International Prisoners of War Agency with the headquarters in Geneva. The mission of the Agency was to make contacts between people separated during the war: military and civil prisoners, refugees, civilians on the occupied territories, etc. and their families. In order to find captured and missing persons, confronted sides were delivering lists of captured, data about capturing, transferring prisoners from one camp to another, deaths in captivity, etc. These data were combined with inquiries which were delivered daily to the Committee from the families of missing or captured persons, and that is how the index cards for each person individually were created. During the war five million cards were created with the data about two million prisoners, primarily from West, Rumanian and Serbian front.

The archives created by work of the International Committee of the Red Cross are kept in the International Red Cross and Red Crescent Museum in Geneva. Among the collections of the Museum there are also 400 meters of the records created by work of the International Prisoners of War Agency from period between 1914 and 1923. About how important that record is, testifies the fact that in 2007 it was included by UNESCO *Memory of the World Register*.

The Agency records were from the time of their creation until the beginning of the 21st century suffered substantial physical damage. After the restoration, in 2010 the project of digitations of these records was started. As a result of these activities, on the 4th of August 2014 the website *Prisoners of the First World War, the ICRC archives* began operating on the address <http://grandeguerre.icrc.org/>.

The website is created in two versions, in English and French. The main page is separated in several sections. The central place in the main page is the field for research the database, while in the extension of the main page are the sections: *Postcards, Life in prisoner-of-war and internment camps* and *Accounts*. The main menu is placed vertically in the top part of the screen and includes next unities: *Search for a person, Examples of index cards, Life in internment camps* and *Digitization: behind the scene*.

There are 90% of five million cards available online and 500.000 pages of the records connected to them. The basic structure of the website is the searchable database of digitized records of the International Prisoners of War Agency. The research of the database is enabled on the basis of several combined criteria which makes easier for users to access the archival records.